

Unibertsitatea eta erria

Ostera, Gipuzkoako Unibertsitatearen jirabiran gabiltza. Zenbait jende eta zenbait elkarte hontaz arduraturik eta lanean dabiluz. Denon jake bihurtu da.

Gipuzkoako Unibertsitatea behar du, noski baino noskiago, ezparririk gabe.

Euskalduna jende kementsua, trebea eta industri sortzailea da. Jende eskolatua eta bai profesio-mailan eta bai unibertsitate-mailan aurreratu gainera.

Hau gutzia Unibertsitatea sortzeko aukera-maukerako giroa noski. Bai jakintza aldetik eta bai teknika aldetik hemengo gizona jasateko Gipuzkoari eta Euskal Erri osari eta inguruko beste Erriei elorkizuna asko itxuratuko lieke.

Eguzkia bezain argia iruditzen zaigu hau gutzia, zalantzarik gabekoa. Baina itzek askotan lausotu egiten gaituzte. Gertatzen dena ikuzatzen digute.

Zerbait arriagarria gertatzen da Gipuzkoarako Unibertsitatea eskatzen den bakoitzean. Arrazoi berdinak ipintzen dituzte bi ertzetan dauden gizonek. Hauxe aipatzen dute batipat batzuek eta besteak: "Ikasle asko dago Gipuzkoatik Unibertsitateetan. Gastu aundia du etxetik kanpora ikastera joan behar honek. Diruz urri dauden etxetako gazteak nahiz eta buruz azkarrak izan ez ditezke Unibertsitatera el". Arrazoi aundio egia. Baina egiazko arazoa albaon uzten dugu.

Zer Unibertsitade eskatzen du? Profesio batean, dirua emango duen langintza batean, lan egiteko baimena emango duen titulogiria eskuratzeko Unibertsitadea, noski. Honela, dezaketenek, gehiago izan dezaten erabiliko dute Unibertsitadea eta ez dutenak, gero eduki dezaten elduko dira bertara.

Baina bide hontatik Erria lehena gertatzen da, Unibertsitaderik gabe. Honela, ustel gertatzen erriaren uesterik biziena, ase gabe Erriaren egarrik nabarmena gai hontan.

Gero eta garbiago ikusten da Unibertsitadeak Erriari lotua egon behar duela. Dagoen gizartearen txertatua eta itsatsia. Baina "edukitze" aldetik artzen badugu, dutenak eta eduki nahi dutenak, Unibertsitadea gizartetik aterako dute. Bide hontatik, gizartearen bizkarretik edukiko du duena, Unibertsitadeko jendeak.

Bere arazoak konpontzeko gizarteak sortzen duen lekue da Unibertsitadea. Dauzkanei erantzuteko ez ezik gertatuko zaizkion aurrea arteko ere bai ezparririk gabe. Unibertsitadea ez da ikastetxe bat, ez da gero langintza batean lan egin dezan ikasketak batzuek egiteko etxe bat. Unibertsitadea, kokatua dagoen lekuko gizartearen arazoak aztertzeko ikastetxea da, aurkitzen dituen korapiloak askatzeko gaitzen duen lekua.

Itzen esanahia, itzen balioa jakin behar da, baina ez ditezke "anglosajoi" moldeaz ballaturik Unibertsitadea eskatu. Ez da behin ere Unibertsitade izatera elduko ikastetxe Nagusien andana bat.

Unibertsitaderik ez duen gizarteak beti auzora ekean ibili beharko du, arazoan erantzunaren ekean. Hauxe da oharkabean merroi izateko biderik onena, maiatzargoan bizitzeko erarik aukerakoena. Hau bera gertatzen da Unibertsitade izeneko ikastetxe eta Fakultadeak edukiarren.

Ez dute ezertxo ere baiio zenbait jenderen aukera egin behar denean halako eta halako Unibertsitadean ateratako tituluek. Ez dira aintzakotzat artzen. Beste horrenbeste gertatzen da espezialidade bat tajuz egin nahi denean: Unibertsitadez aldatzen dira ordurarteokan ateratakoak ezere izenik ez duelako. Zerbait izan nahi duen gutziak Unibertsitadea ohegora aldatu nahi izaten du. Nola-halako Unibertsitadea daukanak profesio jakin batean lan egiteko tituludun jendea izango du eta bestela irabaziko ez zuten dirua, titulu hoi bidez irabazteko bidea. Baina Erri horrek, gizarte horrek, ez du Unibertsitaderik.

Horregatik Gipuzkoarako Unibertsitadea eskatzen dugunean ez dugu gizarteko talde batek dirua aurreratzeko leku bat eskatzen, Gipuzkoako arazoak zuzentzen lagunduko duen Unibertsitade bat baizik.

Baina Gipuzkoak ez ditzaite, bere arazoak, inguratzten duten Probintziatik aparte konpondu, beste Probintziako arazoekin katramilaturik bait dauka.

Unibertsitadea, perritxikuak bezala, zuhaitz bakoitzaren azpian edukitzea, titulu fabrika edukitzea da. Eskualde bakoitzeko Egiazko Unibertsitaderi erantsitako Fakultadeak, han eta hemen, daukan Unibertsitadeak bakarrik erantzun dizalake kokaturik dagoen Erriko arazoi.

AIERBETIK BIARNORA BI IPARTAREN IKERKETAREN ARGITAN

Baionako bere etxean ikusi berria dut Jacques Romatet kondairagile gaztea. Mahainaren atzeko paretia ia osoa bi liburu-alasek estalirik, bion arteko hutsunean mapa bakar bat ageri: Euskal Herrikoa. Romatet baiionarrak, 28 urte, ez daki euskaraz, eta argi-eta-garbi aitortu dit zinez senditzen duela: «laguntza baliosa izango nuke, besterik ez balitz ere, neure kondairagilek».

Etorriz baiionarra osoki, Baiona kaskoinaren seme dugu Romatet: ez bi gurasoek, ez lau aiton-amonok, zekiten euskararen arrastorik. Baionan, kaleko hizketai dago-kioenez aspaldidanik eraldun, bi etorki baitagoz: euskalduna bata, kaskoina bestea.

Gasconge-ko kondairak kilikatzen du Romatet; honen barruan Ipar Euskal Herrikoak kilikatzen du bereziki; eta euskal sail honen beraren barruan ere, euskaldun kondairagile ospatsu batek erakartzen du: Arnaut Oihenartek. «Iparraldeko Euskal Herriak inoiz eman duen intelektualik handiena», Romateten ustek.

Kondaira Maisutza izanagatik ere, ordea, «marjinalismoan» ari zaigu Romatet; ez baita euskal jakintza-aren baranoan bakarrik Oihenarteren paper GUTZIEN ikerketa OSOA egin nahi lukeela esan dit hastapenetik beretik. Nola? 20.000 folioz osatutako 23 liburua gaitz aztertut behar lituzke horretarako, «erdiak gutiz ezezagunak». Paris-ko liburutegiagiz gain, Auch-ekoak, Pau-ekoak, eta abar, miatu beharko lirake, Oihenarteren irakurpena, artikulu honenkin batera datorren fotoan ageri den bezala, ez da biter erraza. «Askí ohiitua deladadio Romatetek; baina folio gutzian azterketa-lana burutzeko, noski, denbora gutzia behar lukeela urte batzutan barrena. Nork ordainduko? Paris-ko C.N.R.S. delakoari, E. Goihenartexeren laguntzaz, eskabide bat egin dio; baina gaurko erantzunik ez: badute beste helbururik Parisen. Eta gure Oihenarte gaitzaren azterketak geldi. Hots, Goihenartex irakaslearen ustez, dugarik ez dago paper multzo ezagun horien ikeritzapenak sakonki aldatuko lukeela euskal kondairaren ardatza. Zuberokoak Sindikoak, olerkariak, atsotzintzen biltzaileak, euskal poesiaren teori-gizonak, kondairagileak eta Fernando V-aren salatzaleak usartak hori eta gehiago merezi luke. Denaz gain Dihenarte ez baitzen eliz-gizona, ez etorkizko aiton-seme, baina herri zehetik sortutako euskal intelektualak.

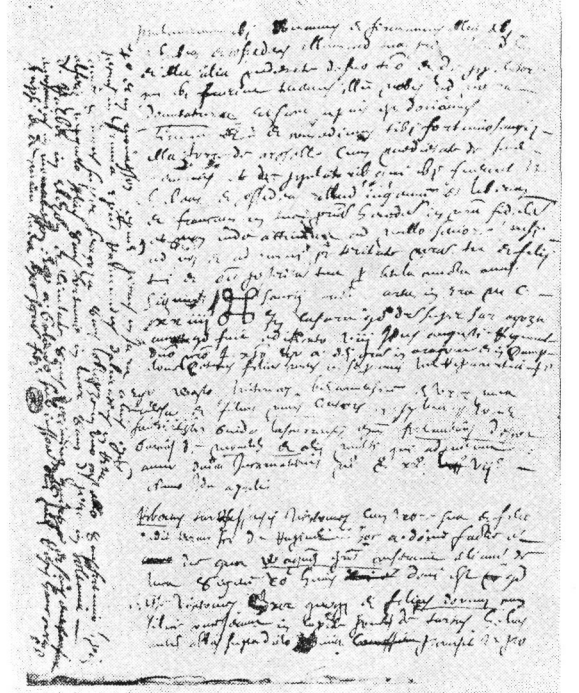
Ulerutuak dituen dokumentu batzu irakurri dizkit. Sancho izena, «Sanz» edo «Santz» irakurtzen da askotan; Nafarroako hiriburua «Iruña» agertzen da; eta Zuberolari buruzko paperetan «Jauna» hitza irakurtzen da, bere horretan, Larrañeko Garzea de Lassaga de Xauer aipatzean (Exaberriko Latsaga?); baita «Andregia» hitza (1178an). Goihenartex dionez, bestalde, Garzea eta Gaztea gauza bera da antzinako dokumentu zahar batzutan.

Baina Aragoa Garaia buruzko paperek txunditu naute gehienik. Sauvelade-ko beneditarrek, gonbarazio batera (Sauvelade hori Biarn dago, Lacq-en ondoan), harreman handiak zituzten Erdi-Haroan Zuberoreekin eta Aragoa Garaiarekin (Jaka eta Aierbe eskualdeekin, alegia). Hots, Romatetek irakurri dituen dokumentuetan, orain dela hiruhurren urte Oihenartek berak bere eskuaz kopiatuak, eskualde hori OSOKI EUSKALDUN agertzen da.

Hona hemen Aierbek Sauvelade-ri egindako emaitza batetan 1136an agertzen diren emale izenak:

Eximino Garzes de Astaun
Eneko Lopez Maiordomus
Santxo Fortunionis de Exabirra
Eneko Azenariz
Santxo Blask
Santxo Xemeon de Arais
Eximino Fortunionis Alferriz.

Emaitza hau «Osca»n sinatua da (Hueskan), eta horietxek dira, Aierberren izenean, sinatu zuten BERTAKO HANDIKIAK. Handiki izanagatik ere, eta idazkera hori oso txarra eta desegokia izanagatik ere, nabarmen nabari da izenen euskaltasuna, Iparan, eta zalantza-izprik ez uzteko eran: Astaun, Garzes,

Oihenarteren esku-izkiribu bat

Eneko, Exaberri, Azenariz, Belasco, Semeon, Aroz, Alferriz.

Hots, Aierbe hori Iruinetik Ekalderrutz 150 km. tara dago, eta Oskatik Mendebalderutz 28 km. tara bakarrik. Oihenarteren agiri honen alde mintzo dira, bestalde, inguru haietako leku-izenak: Aierbe brea (Aihorra hor dugu), Baxena-barreko mugan), Biscarrues (eusk. Bizkarroz, Bizkargi bezala); Aragües (eusk. Aroz, Oinati ondoan bezalaxe); Ardisa, Eskoain, Arascues (eusk. Araskoz), Loarre, Asia, eta beste mila.

Irakurleak dakikeenez, orain dela hamar urte dokumentu argitsu bat aurkitu zuten Irigaraiek: XV.mendearen gutxienez, debekaturik zegoen Hueskoak azokan «basucenz» mintzatzea. Oihenarteren izkribuen argitan, nabarmen agertzen zaigu debeku horren kaxoa: Aierbeko eskualdean gutxienez, euskara izan da bertakoen mintzaira uste genuen baino berandago arte.

A. San Sebastian-ek zai gaueka. Eta kezka eta atzerpide hauek eragile abiatur bide da ere orain Lacasta jauna. Jaka-tarra jaiotzaz eta euskaltzale sutsu.

Batak eta besteak hemen gaituzte hirrikan, zer aurkituko zai, eta berri harrigarriaren segurtantzian.

Biarnori buruz zer aurkitu duen galdetu diot orduan Romateti; eta erantzuna hau izan da: «la trace basque n'est pas aussi frappante en Béarn qu'en Haut Aragon» (= euskal aztarna ez dela Biarnon, Aragoa Garaian bezain nabarmen eta harrigarri).

Hots, Biarno Garaia buruz behintzat, hauxe iruditu zait sinetsitazena. Zeren-eta beste ipartar batek, Euskaltzaindiko buruorde den Haritxelharrek hain zuzen, belasko aztarna argitsu bat aurkitu baitaigu berriki.

Eskuliatarrak, jakina denez, biarnesak izanik ere, euskaldunak dira: Inhasin (erd. Féas), inguru haietako ene lagunek ditenez berden «hirutarik biak» dakite euskaraz; eta gauza bera Landa ondoko Sarraitzune-n (erd. Barlanes).

Haritxelharrek besterik eta harrigarriagorik aurkitua du; eta argitara duen dokumentua ez da XII. mendekoa, XIX.koa baizik (ikus haren «L'Œuvre Poétique de Pierre Topet Etxahun, 1970, 502-503»). Eskulako dokumentu hori hemen osoki ez emanik ere, hona hemen gure gaiari buruz irakur dezakeguna:

«Séance du Conseil Municipal du 28 avril 1861.

Le Conseil Municipal...
...vu que 113 (paroissiens) des hameaux de Géronce et d'Armités ont toujours recourus à M.le desservant d'Esquille pour leurs besoins spirituels pour la raison qu'ils ne savent parler que la langue basque.

Jeruntzen eta Aramitzten, beraz, duela ehun urte gutxienez baziren oraindik euskaraz baizik ez zekiten biarnotarrak. «Oraindik ere» diot, eta hala da; leku-izenak eta urriegi diren dokumentuak euskararen ATZERAKADAREN leku-ko baitira Biarnon, eta ez alderantziz.

1861ko paper horrek berak, bestalde, Eskulako apaizaren eskuetan jartzen ditu Oloroeko Senperet hauz (St. Pé), baita Inhasi eta Arantzte herrisak (erd. Féas eta Ance), hirurok betidanik Biarnoko parte; eta lehenen giroan soma dakiteenez, herri batez bederen, garri hartan euskaldun. Gar arte, gonbarazko baterako, Bidaxuneko hauz bat euskalduna izan da (erd. Bidache), baina alderantziz Oragurreko beste bat (erd. Orègue) kaskoina.

Haritxelharrek eta Romatetek aurkitu dituzten dokumentuek, horretara, gertakari hits eta ezagun bat erakusten digute berriro: lehenen artean bilatuz, paper zaharretan hausnartzuz, hitzezidiz esandakoak argituz, arrastaka ibiliz, bazterurik, osifikaturik, analifabetismo osoan kokaturik, ezindurik, beti isilik, Aita Agiritzek berriki oso egokiro aipatu dituen azken zapalduak ageri direla behin eta berri: euskaldun hutsak. Euskaldun soil horiek, gizarajoen azken zolan somatzen ditugu ere Jeruntzen, Aramitzten, Inhasin, Aierben, Jakan. Beren herrian bertan azken paria bihurturik. Baita geuk ere Euskal Herri-zat jotzen dugun eskualdetik at: Betidanik «odd» eta korotz, ukaturik jaiu, ukaturik eta lotsaturik hazi kondairatik at bizi, mendarte galdu urrunetan akitu, ukaturik zaiarta, eta ukaturik eta mesprextaturik hili. Horra patua. Kaliforniako azke indioak bezalaxe.

Horra hor ilumpeetan hislatzen de negia garratza.

Hor hor zer den eta zer izan den gure arteko «harki» ustelek jasan ezin dezaketenez «euskal racionismo» beldurgarria!

Hain beldurgarri non, krisieilu bat eskuetan, bilatu behar baititugu guk, bazterrak harrotzeko beldurrez, haren arrasto ezabatua.

LARRESORO

ARGIA

Zuzenadaria:
MIREN JONE AZURZA

ARISTEGIETA

Nafarroa-Kantauri eta Aragoiko Kaputxinoak argitaratua (Kale Nagusia, 50-1.º Burlada-Pamplona).
Donostia: Okendo, 22
Tel. 42 66 66

ARPIDE SAMIA:

Barruan	300 pezeta
Korroko batasunetako errietan	350 pezeta
Atzerrietatko beste errietan	370 pezeta
Aldez	Aurrez galdetu
Salmetan (ale bakoitzan)	7 pezeta

Irarkola:
«Gráficas Navoas»
A. Adoain, 1 PAMPLONA
D. L.: NA. 86-1968

Egun Egunekoa

Xori habia-gabekoak.

Udaberriaren lehen printze-kin batera, Nafarroako herri batetan, egunerokoak dionez, neskato-mutikoek xoriei habiak ezarri dizkiete.

Mundu aldrebestu hontan, animaliek gizakiak baino zorion handiago dukete. Hain zuzen ere, nork ezarriko habiak iheska dabilen hainbeste gazteri?

Daniel Ibagortti